

حوزه علمیه فاطمه الزهرا (خواهران) اردکان

موضوع:

صفات ذاتی و فعلی خداوند در مناجات شعبانیه

تهیه کننده:

مهناز خردمند

چکیده

دعا کردن نعمت بزرگی است که خداوند امتیاز آن را به ما داده. یعنی این اختیار را به اعطا که نیازها و خواسته‌هایمان را در قالب دعا با خدا در میان بگذاریم. از جمله دعاهایی که بسیار سفارش به خواندن آن شده: مناجات شعبانیه، مناجاتی است که امیرالمؤمنین علیه السلام و دیگر امامان شیعه‌آن را در ایام ماه شعبان می‌خواندند دعایی که گفت و گویی زیبا و عاشقانه بین خدا و بنده‌اش است. دعایی که عبور آدمی از حال بد به حال خوب است. انس با این مناجات و آشنایی با معارف آن، موجب تقرّب به درگاه خداوند متعال، کسب آرامش روحی و جسمی، تقرّب اراده در راه بندگی حضرت حق می‌شود. این دعا با استفاده از صفات خدا نوعی ناز کردن بنده بر خداست. گفتگویی عاشقانه و توأم با ناز با خدا در این دعا شکل می‌گیرد.

کلمات کلیدی: مناجات، مناجات شعبانیه، صفات ذاتی خداوند، صفات فعلی خداوند.

مقدمه

دعا، کلید نجات و گنجینه رستگاری است و وسیله‌ای برای انسان، که می‌تواند توسط آن با خالق هستی راز و نیاز کند؛ بهترین دعا و مناجات آن است که از سینه‌ی پاک و قلبی مملو از یاد خداوند برخاسته باشد.

ماه شعبان، از ماه‌های بزرگ خداوند و منسوب به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، می‌باشد. فضایل زیادی برای این ماه بیان گردیده و همچنین اعمال گوناگونی سفارش شده است. یکی از اعمالی که در این ماه سفارش شده خواندن مناجات شعبانیه است؛ که از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده و امامان بعد از آن هم این مناجات را می‌خواندند.

این مناجات شریف در «کتاب اقبال سید بن طاووس» و نیز «مفاتیح الجنان مرحوم شیخ عباس قمی» ضمن اعمال مشترک ماه شعبان آمده است.

راز و نیاز باعث آرامش روح و زدودن گناه از قلب است و اراده مضاعف در راه بندگی و شادابی خاصی در مسیر اطاعت خدا به انسان هدیه می‌کند؛ لذا بهترین راه رهایی از ظلمت‌های درونی و رفع مشکلات روحی، دعا و مناجات است.

مناجات شعبانیه فرازهای مفید و معارف بلندی نسبت به اظهار و خضوع به درگاه الهی و مقامات انسان در مسیر کمال دارد و همچنین دعایی است که بین دو صلوات بر پیامبر و آل پیامبر قرار گرفته و درخواست از خداوند و متوسل شدن به صفات الهی است.

متکلمین صفات الهی را از جهات گوناگون به چند دسته تقسیم کرده‌اند: ۱- صفات جمال (ثبوتی) و جلال (سلبی) ۲- صفات ذاتی و صفات فعلی و... می‌باشد.

در این مقاله با روش توصیفی و جمع‌آوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای سعی شده که صفات ذاتی خداوند از جمله علم، قدرت، حیات و... همچنین صفات فعلی خداوند از جمله: خالق، رازق و... که در مناجات شعبانیه آمده است، بررسی گردد.

در این موضوع تحقیقاتی صورت گرفته است که شامل:

- کتاب «شرحی بر مناجات شعبانیه» از محمدباقر تحریری، ۱۳۸۶.

- کتاب «شرحی بر مناجات شعبانیه» از محمد محمدی گیلانی (ره)، ۱۳۷۶ به چاپ رسیده است که هر دو کتاب فرازهای مناجات شعبانیه، ترجمه و تفسیر آن است و کمتر به صفات ذاتی و فعلی خداوند پرداخته است.

- کتاب «نکاتی از مناجات شعبانیه» از روح‌الله خمینی در سال ۱۳۹۴ به چاپ رسیده است که به اهمیت و ارزش این مناجات پرداخته است.

- مقاله «در محضر مناجات شعبانیه» از عباس حیدرزاده، ۱۳۹۶ به چاپ رسیده که به اهمیت و جایگاه مناجات شعبانیه پرداخته است و به صفات الهی اشاره‌ای نکرده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱ مناجات

مناجات از نظر لغوی به معنای در گوشه سخن گفتن، راز و نیاز کردن و سخن گفتن خصوصی با دیگری می‌باشد (علی‌اکبر دهخدا، ۱۳۳۴، ج ۴، ص ۱۶۴).

و از نظر اصطلاحی، اغلب مناجات در مورد نجوا و سخنان خصوصی انسان با خدا به کار می‌رود و شرایط روحی خاص و شرایط بیرونی ایجاب می‌کنند که انسان آهسته با خدا سخن می‌گوید. مثلاً وقتی که انسان می‌خواهد در پیشگاه خداوند به گناهان خود اعتراف کند، چون مایل نیست دیگران از ناهان و عیوب او با خبر شوند، آهسته در پیشگاه خداوند به گناهانش اعتراف می‌کند. در مقابل مناجات «ندا» به صدایی آهسته گفته می‌شود که بلند و فریاد گونه است که انسان از راه دور کسی را صدا می‌زند و یا از راه نزدیک، ولی نه به قصد رساندن صدا به طرف مقابل بلکه به دلیل آرام شدن و تخلیه روانی، صدای خود را بلند می‌کند و برای رهایی از گرفتاری‌ها و سختی‌ها با ناراحتی خداوند را به فریادرسی خود فرا می‌خواند. در برابر این دو واژه «دعا» دارای مفهوم عام و معنایی گسترده است و به خواست با هر زبانی و با هر کیفیتی خواه از راه دور باشد یا نزدیک و خواه بلند باشد و خواه آهسته، دعا اطلاق می‌گردد (-rasekhoon) (net.cdn.ampproject.org, 1391). در آغاز مناجات شعبانیه هر سه واژه «دعا»، «ندا»، و «مناجات» به کار رفته است و معصوم علیه السلام می‌فرماید: «و اسمع دعائی اذا دعوتک و اسمع ندائی اذا نادیتک و اقبل علی اذا ناجیتک» (عباس قمی، ۱۳۹۳، ص ۳۰۳)؛ بشنو دعایم را آن‌گاه که تو را می‌خوانم و بشنو ندایم و آن‌گاه که تو را ندا می‌کنم و رو به من آور آن‌گاه که با تو مناجات می‌کنم.

۲-۱۵ یا ذالجلال و الاکرام

«... یا ذالجلال و الاکرام...» (عباس قمی، ۱۳۹۳، ص ۳۰۸)؛ ای دارای بزرگی و بزرگواری!

کلمه «ذوالجلال و الاکرام» نامی از اسمای حسنای الهی است که به مفهوم خود تمامی اسمای جلال و اسمای جمال خدا را در می گیرد. سمای به این نام در حقیقت ذات مقدسه خدایی است.

۳- صفات فعلی خداوند در مناجات شعبانیه

در اینجا به برخی از صفات فعلی خداوند که در مناجات شعبانیه آمده است می پردازیم:

۳-۱ السميع

«... و اسمع دعائی اذا دعوتک...» (عباس قمی، ۱۳۹۳، ص ۳۰۳)؛ خدایا دعای مرا بشنو هنگامی که تو را می خوانم.

السمیع صفت مشبیه است و برای مبالغه به کار می رود.

خداوند سمیع است. یعنی خدایی که همواره و پیوسته شنواست و همه چیز در سمع آن می باشد (نصر الله قلعه قونند، ۱۳۹۱، ص ۱۰۰).

مؤید فعلی بودن صفت سمیع آن است که صفات فعلی با خود فعل ظهور می کند، زیرا باید صوتی از عبد صادر شود تا علم به مسموعات نیز تحقق یابد و چون صفت شنیدن با سخن گفتن و دعا

کردن عبد همراه است، علم فعلی حضوری حق تعالی با آن ؟؟؟ ظهور می کند (محمدباقر تحریری، ۱۳۸۶، ص ۱۷).

«ان ربی لسمیع الدعاء» (سوره ابراهیم، آیه ۳۹)؛ به راستی پروردگار من شنونده‌ی دعاست.

۲-۳ الرزق

«... الهی ان حرمتی فمن ذالذی یرزقنی ...» (عباس قمی، ۱۳۹۳، ص ۳۰۴)؛ معبود من اگر محروم کنی مرا پس کیست که روزی دهد مرا.

الرازق از ریشه «الرزق» است به معنای «روزی» است. یکی دیگر از اسماء حسناى خداوند، اسم شریف «الرازق» می باشد و در خصوص خداوند، یعنی خدایی که بسیار روزی دهنده است و از آن جهت که خداوند پس از به وجود آوردن موجودات، آنچه مایه استمرار بقایشان می گردد، می آفریند، «رازق» می باشد (نصرالله قلعه قوند، ۱۳۹۱، ص ۳۳۲).

۳-۳ الخالق

«... الهی و انا عبدک و بن عبدک ...» (عباس قمی، ۱۳۹۳، ص ۳۰۵)؛ معبودا! من بنده و فرزند بنده تو هستم.

«الخالق» بر وزن فاعل، از ریشه «الخلق» و به معنای آفریننده و خلق کننده می باشد. خالق یعنی خدایی که ایجاد کننده و آفریننده همه مخلوقات است و به آنها هستی می بخشد، در حالی که قبل از آن موجود نبودند.

اسم شریف «خالق» هشت مرتبه در قرآن آمده است (نصرالله قلعه قوند، ۱۳۹۱، ص ۳۳۲).

نتیجه گیری:

امروزه که اکثر زیادی از مردم، گرفتار ناراحتی‌های روحی و روانی هستند و آمار جرم و جنایت در دنیا بیداد می‌کند، بیش از هر زمان نیاز به دعا و نیایش احساس می‌شود.

این احساس نیاز به دعا و نیایش در این مناجات با گفتگوی عاشقانه عبد و معبود بروز می‌یابد، با صفات ذاتی، با لحاظ یکی از کمالات خداوند، از ذات الهی انتزاع می‌گردد و صفات فعلی خداوند از وجود رابطه خاصی بین ذات الهی و موجودی دیگر گرفته می‌شود که معبود صفات خداوند را واسطه فیض نموده و با آن با خدا نجوا می‌کند. این صفات، ایمان به خدا را در دل تقویت کرده و اعتماد، توکل، و محبت بنده نسبت به خدا شکل می‌گیرد.

در نتیجه تحمّل مشکلات و سختی‌های روحی و جسمی برای او آسان می‌شود و می‌تواند در قالب این مناجات با آن‌ها مقابله کند.

منابع

* قرآن

* مفاتیح الجنان

کتب فارسی

- ۱- بیابانی اسکویی، محمد، توحید و اسماء و صفات، تهران: نبا، ۱۳۹۰.
- ۲- تحریری، محمدباقر، شرحی بر مناجات شعبانیه، تهران: حر، سبحان، ۱۳۸۶.
- ۳- بعیدی مهر، محمد، کلام اسلامی، ج ۱، طه ۱۳۹۷.
- ۴- قدردان قراملکی، محمدحسن، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰
- ۵- قلعه قونند، نصرالله، اسماء الحسنی، تهران: پلیکا، ۱۳۹۱
- ۶- محمدی، حمید، مفردات، هاجر، ۱۳۸۷.

سایت:

۱- 1391, rasekhoon-net.cdn.ampproject.org

۲- 1397, shiastudies.com